

با نگاهی به مجموعه شعر «لالایی خاطره‌ها»

خاطره‌ی لالایی‌ها

زهرا حیدری شاهی

نام کتاب: لالایی خاطره‌ها
شاعر: علی پور تقی
تصویر گر: مرضیه فرخی
ناشر: مؤلف
جات اول: ۱۳۸۹
شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

فرهنگ و ادبیات عامه، «لالایی» را وسیله‌ای برای آرامش و اطمینان خاطر کودکان خردسال پس از ایجاد ارتباط ریتمیک بین مادر و فرزند بدانیم، لالایی‌های جدید که مخاطبان کودک گروه سنی بالاتر را دربرمی‌گیرند، تعریف جدیدی را می‌طلبدند. در این لالایی‌ها نه تنها آرامش کودک و ارتباط کودک با والدین مد نظر نیست، بلکه شعاع این دایره بزرگتر شده و ارتباط کودک با افراد بیشتر، گروه همسالان و دنیای بزرگتر و حتی جهان مطرح است. همان‌گونه که شاعر در مقدمه کتاب خود به این مسئله اشاره کرده است: «...این کتاب شاید برای کودکان، دریچه‌هایی نو برای درک دنیای پیرامون باشد، تصاویر و فضاهایی که می‌بایست با ذهن و خیال آن‌ها بیامیزد و قدرت اندیشه و احساس آنان را (در یوستگی با هم) بالا ببرد...».

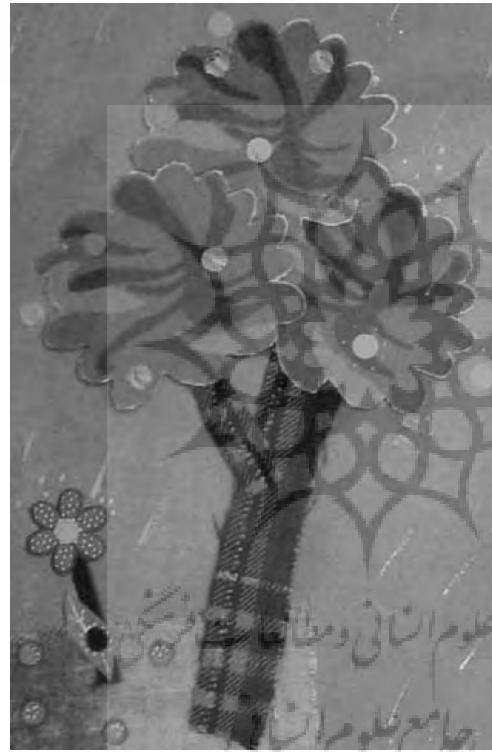
از آنجا که گروه سنی مخاطبان این لالایی سروده‌ها بالاتر از مخاطبان نوع «لالایی» از شعر کودک است، انتظاری غیر از این‌ها که گفته شد نمی‌رود. نیازهای کودکان، دیگر در آرامش و ارتباط با مادر خلاصه نمی‌شود. کودکان در مرحله رشد و شناخت نیازهای گستردگتری دارند و اشعاری که برای آن‌ها سروده می‌شود تنها مبتنی بر موسیقی نیستند. بلکه بر معنی و مضمون محظوظ تریکه دارند. تفاوتی که بین این «لالایی سروده‌ها» و نوع «لالایی» از ادبیات کودک

امروزه پدیدآورندگان بسیاری در آثارشان از آواز «لالا» یا «للا للا»، نه به خاطر کارکرد باستانی اش در شعر کودک، که برای ایجاد ریتم آغازین و آغازهایی برای هر شعر می‌پردازند. لالایی‌ها در تقسیم‌بندی انواع شعر کودکان، نوعی از شعر تعریف شده است که فقط به خاطر آهنگ و موسیقی‌شان برای کودکان خوانده می‌شود. لالایی‌ها ارتباط عاطفی از طریق موسیقی را بین مادر و کودک برقرار می‌کند و به او آرامش می‌بخشند. این نوع شعر معمولاً برای کودکان در سنین خردسالی سروده و برای شان زمزمه می‌شود.

اخیراً شاهد شعرهایی با عنوان «لالایی» در بازار کتاب کودک و نوجوان هستیم که در آن‌ها شاعران با بهره گرفتن از موسیقی غنی در ترکیب‌های «لالا» یا «للا للا» شعرشان را آغاز می‌کنند. مطلع شعر «لالا» یا «للا للا» است اما حال

و هوای این لالایی‌ها با حال و هوای نوع «لالایی» متفاوت است. زندگی روزانه کودکان، ارتباطشان با دیگران و پیرامون و عوامل طبیعت مضامین شعرها یا لالایی سروده‌های امروز را تشکیل می‌دهند. این شعرها کاربرد کاملاً متفاوتی با کاربرد نوع «لالایی» دارد، اما کتاب یا شعر «لالایی» نام می‌گیرد. کتاب‌ها یا شعرهایی با عنوان «لالایی بهار»، «لالایی تابستان» و... نمونه‌هایی از این دستان.

اگر هنوز طبق تعاریف موجود و معتبر و بر اساس

شعر این مجموعه است که در آن از ترکیبات «لala لala» یا «للاایی» استفاده نشده است، نسبت به بقیهی شعرهای این مجموعه، شباهت بیشتری به «للاایی»‌ها دارد. مهر و محبت و نوازش و احساس امنیت از طریق بارِ معنایی واژگان به کودک منتقل می‌شود و کارکرد عاطفی واژگان از سامد بالایی برخوردار است. کودک از شنیدن داستان تولد و رشد- راه رفتن و به حرف آمدنش- از زبان مادر لذت می‌برد و به خیال و خوابهای شیرین فرو می‌رود:

...

عزیز نازنینم / می خوام پیشت بشینم
دستامو بالش کنم / پُر از نوازش کنم
شونه کنم موهاتو / نگا کنم چشاتو

طرح است نیاز به مطالعه و شناسابی بیشتر دارد چرا که ممکن است این دگرگونگی، گرایش (منفی یا مثبت) جدیدی در ادبیات کودک را منجر شود. به خصوص این که از این سو و آن سو شنیده می‌شود، بسیاری از پدیدآورندگان آثار، به سفارش و صلاحیت ناشرانی که به وضعیت بازار توجه دارند، شعرهایی به عنوان لالایی می‌سرایند و این لالایی‌ها سرودها نیز انواع و اقسام «للاایی کودک برای کودک» یا «للاایی کودک برای عروسک» یا لالایی‌های فصلی و ماهانه پیدا کرده‌اند.

«للاایی خاطره‌ها» عنوان ترکیبی جدیدی است که این سال‌ها از مجموعه‌ی ترکیب‌های واژه‌ی «للاایی» با واژه‌ای دیگر بسیار شنیده می‌شود. این مجموعه شامل ۷ اثر است - که اگر اشتباہ تایپی صورت نگرفته باشد، به بنا گفته‌ی شاعر که در کتاب قید شده است - مجموعه شعرهای او را از سال‌های ۷۸ تا ۸۹ (از ۱۶ سالگی شاعر تاکنون) - شامل می‌شود که در مجموعه‌ای با عنوان‌ی «آغاز مادر»، «للاایی شب»، «للاایی بهار»، «للاایی بارون»، «للاایی تابستان»، «للاایی پاییز»، «للاایی زمستان» و با تصویرگری زیبا و خیال‌انگیز و کیفیت خوب کتاب با همت ناشر مؤلف منتشر شده است. «للاایی خاطره‌ها» عنوان کتاب است. تصویر پشت جلد نیز که کودکی آرمیده با چشمان بسته و لبخندی رضایت‌بخش را نشان می‌دهد، سعی دارد بر لالایی بودن مجموعه شعر دلالت کند. «آغاز مادر»، آغاز دفتر است. در این بیست و دو بیت، (تالفیقی از مثنوی و چارپاره‌ایی که به صورت بیت بیت آورده شده است) مادر برای کودک از خاطره‌ها لالایی می‌گوید و خاطره‌ی تولد کودک و رشد و شکوفایی‌اش را توأم با نوازش و ابراز مهر برای او بازگو می‌کند. قصه‌ای که هر کودکی مشتاق است آن را هزاران بار از زبان بزرگ‌ترها بشنود. تصویر شب و مادری که نوزاد را در آغوش دارد، و تصویر فرشته‌ها در آسمان و کودکی که راه می‌رود صفحات این شعر را همراهی می‌کنند. این شعر صرف نظر از توصیف‌های طولانی و پیچیده‌اش، با این که تنها

پُر پشم از هر صدا / رنگای شاد و زیبا
بیارم و بکارم / حرفای نو بیارم
بگم آهای آدم! / چقد قشنگه دنیا!
چشماتونو وا کین / او نو تماشا کنین

و پُر از حرکت است و کودک را نه به خواهیدن که به برخواستن و کاری انجام دادن دعوت می‌کند.
در ادامه‌ی شعر بالا می‌خوانیم:
لا لا گل نازنین! / سفره‌ی هفسمین بچین
ترمه‌ی آبی بیار / یه تُنگ ماهی بذار
سبزه و سبب و سرکه

در «لالایی بارون» پس از توصیف طولانی، از بارش باران و وضعیت آسمان پس از باران و موقعیت رنگین‌کمان، پرسشی مطرح می‌شود و آگاهی و هشیاری کودک را برای پاسخ‌گویی برمی‌انگیزاند.

لالا لالا که بارون / بیاره از آسمون

لالالالا آسمون / دیگه تموم شد ابراش
بارون میره ولی وای! / رنگین‌کمون میاد جاش
از این ور آسمون / تا اونور آسمون
وقتی نگا می‌کنی / می‌بینی رنگین‌کمون
آخ که چه رنگین‌کمون / خشگله و قشنگه
می‌دونی اون بزرگ و / گرده و هفتا رنگه؟؟
رنگای اون سبز و زرد / بنفسه و آبیه
اگر که گفتی سه تا / رنگای دیگش چیشه?
(البته گویا در کتاب اشتباه تایپی رخ داده و «رنگای دیگش چیه؟» درست است)

لالایی‌ها سروده‌های این مجموعه از یک جنبه دیگر نیز با نوع «لالایی» شعر کودک تفاوت دارند. راوی این لالایی‌ها یا شعرها مادر نیست. این شعرها از زبان کودک است و حرفها و احساسات اوست درباره‌ی پیرامونش. البته این مسئله، ویژگی بسیاری از لالایی سروده‌های امروزی است.

لا لا گل زمستون / شکفته از آسمون

بیرون داره برف میاد / دلم بیرونو می‌خواه

مامان می‌گه عزیزم! / قشنگ ریزه میز
لباس گرم تنت کن / شال دور گردنت کن

می‌بینیم که به صرف آوردن ترکیب‌های «لالا» یا «لالا» یک یا دو بار در هر شعر، شعرها لالایی نام گرفته‌اند در

لی له با یه دمپایی توپ بازی هوایی

یفوردۀ گرگم هوا
کی گرگ میشه بپه ها؟
بریم هیاط آب بازی
یواش! منو نندازی!

صورِتو بو کنم / بوس کوچولو کنم

شب ستاره و باد / خدا تو رو به من داد
ازون همه فرشته / تو رو برام فرستاد
نفس نفس شکفتی / صدات تو قلبم افتاد
گریه و خنده و خواب / سکوت و داد و فریاد
یواش یواش خزیدی / پا شدی و پریدی
هر قدمی که رفتی / یه چیز تازه دیدی
وا شدی مثل سنبل / شدی یه دسته‌ی گل
لبات پُر از خنده شد / حرف زدی مثل بلبل

آغاز مادر - (۲)

در شعرهای دیگر این مجموعه که با عنوانین ترکیبی «لالایی + ...» آمداند، شعرها با آوای «لالا» یا «لالالالا» آغاز می‌شود، اما مفاهیم و اطلاعاتی از پس آن می‌آید که بازتاب آن‌ها در کودک آرامش و آماده کردن او برای خواب خوش نیست. بلکه کودک را به بیداری و توجه به اطراف و

دقت بیشتر در پیرامون تحریک می‌کند:

لا لا لا جونه / بهار او مد تو خونه
هو لطیف و نازه / پنجره نیمه بازه
نم نم نرم بارون / می‌باره از آسمون
بیدار شدن درختا / از رخت‌خواب سرما

دلم مثه پرنده / می‌پره و می‌خنده
و می‌شه مثله سنبل / می‌خونه مثل بلبل

دلم می‌خواه را برم / گاهی تو ابرا برم

ترانه‌ی کلاغا
رو شافه‌ی درفتا
سفره‌ی ساده‌ی ما
شب بلند یلدا

نمیره از دل ما
نمیره از دل ما

حالی‌که از نظر وزن و مضمون و محتوا به لالایی و کاربرد آن شباهتی ندارند. البته شاید بر این مسئله اشکال چندانی وارد نباشد، اگر شعر از انسجام ساختاری و زیبایی خاص خود برخوردار باشد و طعم لذیذ ادبیات را هر چند ناجیز به کودک بچشاند. همچنان که در این مجموعه نیز شاهد فضاهای زیبایی از شعر کودک بودیم. اما صرف نظر از تقسیم‌بندی‌های انواع شعر کودک، نظریه‌پردازان ادبیات کودک، مختصات کلی و اساسی را برای شعر کودک قائل هستند که این مختصات معیارهای شعر کودک را تشکیل می‌دهند.

با توجه به ویژگی‌های تعریف شده برای شعر کودک، مسائلی در این مجموعه به چشم می‌آید و به نظر می‌رسد پدیدآورنده در بعضی موارد به عناصر زیبایی‌شناختی شعر کودک توجه چندانی نداشته، مخاطب را جدی نگرفته و یا شناخت کافی از مخاطب نداشته است. با ذکر نمونه‌هایی آن‌ها برمی‌شمریم:

قوی‌ترین عامل جاذبه در شعر کودک موسیقی است. این موسیقی از بافت کلمات و ترتیب مصروع‌ها به وجود می‌آید و همچنین قافیه در شعر کودکان که یکی از عوامل ایجاد موسیقی در شعر کودکان است. استفاده از قافیه‌های ضعیف کیفیت موسیقی در شعر کودک را نیز به مراتب ضعیف می‌کند.

هم‌قافیه بودن کلمات عزیزم / ریزه میز
مامان می‌گه عزیزم! / قشنگ ریزه میز
یا:
درخت/ سرما

بیدار شدن درختا
از رخت‌خواب سرما

:

آدماء / دنیا

بگم آهای آدماء!

چقد قشنگه دنیا!

استفاده از زبان محاوره گاهی به منظور صمیمی کردن زبان صورت می‌گیرد، اما در بسیاری موارد اشکالات اساسی به وجود می‌آید. از آن‌جا که مخاطبین این اثر، کودکان گروه سنی الف و ب می‌باشند که در مرحله‌ی زبان‌آموزی هستند، این مسئله می‌تواند اشکالات بسیاری را در روند پیشرفت زبان‌آموزی آنان ایجاد کند. استفاده از زبان محاوره در شکل نوشتاری کلمات نیز تغییراتی به وجود آورده و خواندن را مشکل می‌کند. می‌دانیم یکی از مشخصات شعر خوب کودک و نوجوان روان و آسان خوانده شدن آن است.

...
بیرون داره برف میاد / دلم بیرونو می‌خواهد
می‌رم کنار شیشه / بیرون نرم نمی‌شه
مامان می‌گه عزیزم / قشنگ ریزه میز
...

پاییز سرد زیبا / بارش زرد برگا
رقص سفید سرما / تو هاله‌ی نفس‌ها

کنار هم چیدن تعداد زیادی کلمه بدون در نظر گرفتن زیبایی ترکیبات و دقت نکردن به کنار هم‌چینی درست واژگان و توجه نداشتن به همبستگی معنایی و مفهومی آن‌ها

که نعمت خدا هست
بارون نرم و پاکی

برای آدمها هست
زندگی دوباره

در «لالایی بهار»:

...

ثانیه‌ها می‌پرن / گذشته رو می‌برن
تیک‌تیک تند ساعت / تاپ‌تاپ دل به سرعت...
صدای توپ درمیاد / با شادی و با فریاد
تو سرنوشت این سال / کی غمگینه کی خوشحال?
...

(ثانیه‌ها می‌پrnd و گذشته را می‌برند)؟؟؟

در «لالایی زمستان» می‌خوانیم:
درختا باز پیر شدن / تنهای و دلگیر شدن
از رخت‌خواب سرما / می‌رن به خواب برگا
پرندۀ‌ها دوباره / مثل یه مُش ستاره
می‌رن به جاهای گرم / به آشیونای نرم
(درخت‌ها از رخت‌خواب سرما به خواب برگ‌ها
می‌روند)؟
(پرندۀ‌ها مثل یک مشت ستاره(!) به جاهای گرم و
آشیان‌های نرم می‌روند)!

همچنین استفاده از عنصر تشبیه نیز که ساده‌ترین و
اصولی‌ترین عنصر زیبایی‌شناسی درشعر کودک است با
می‌قاعدگی صورت پذیرفته و هر چیزی به هر چیزی مانند
شده است و هر واژه‌ای برای بیان هر مفهومی به کار گرفته
شده است...

در «لالایی بهار» با این بیت‌ها مواجه می‌شویم:

...

دل مثه پrndه / می‌پره و می‌خنده
وا می‌شه مثل سنبل / می‌خونه مثل بلبل
می‌گه مثل زمینم / دوس ندارم بشینم

در شعر کودک و نوجوان کمکی به انتقال دیدگاه، پیام یا حس
شاعر به مخاطب نمی‌کند و بر عکس پریشانی و سردرگمی را
به او القا می‌کند. کلی‌گوبی و توجه نکردن به ساختار درست
ترکیبات و استفاده‌ی نادرست و نایابه‌جا از کلمات و مفاهیم،
تصویر شاعرانه و زیبا نمی‌افزیند و فقط در حد تعدادی کلمه

که بدون هدف کثار هم چیده شده‌اند، باقی می‌ماند.

دقت در به‌کار بردن کلمات زیبا، پُربار و خوش‌آوا در
زیباتر کردن شعر بسیار مهم است. چرا که کلمات بار مفاهیم
را به دوش می‌کشند. مفاهیمی که از ترکیبات زیر دریافت
می‌شوند چیستند و تا چه حد رسماً و قابل درک و دریافت‌اند؟

در شعر «لالایی بارون»:

...

لالا که بارون ریز / دس بکشه به هر چیز

آشتبی بده به دنیا / به آدماء، حیواناتا

کبوترها شاد بشن / از قفس آزاد بشن

(باران ببارد- به هر چیز دست بکشد- و دنیا، آدمها و
حیوان‌ها آشتبی کنند و کبوترها از قفس آزاد شوند)؟؟؟

...

لالالالا که بارون / زشتیارو می‌بره

از تو دل بچه‌ها / هر چی غمه می‌پره

...

(باران زشتی‌ها را می‌برد)!!- زشتی‌ها چیستند؟ چگونه

باران زشتی‌ها را می‌برد؟

بارون نرم و پاکی / که نعمت خدا هست

زندگی دوباره / برای آدمها هست

...

(باران زندگی دوباره برای آدمهاست)؟

«ستاره» هم به رنگی دیگر (آبی) چاپ شده تا کودک اگر مفهوم آن «ستاره» را درک نکرد به شکل و ظاهر کلمه «ستاره» توجه کند و موضوع را دریابد. حتی علامت سه ستاره در بین این قسمت و ادامه‌ی شعر تایپ شده است، اما این تلاش‌ها بی‌نتیجه می‌ماند. چرا که این تلاش‌ها، شعر را از حیطه‌ی خود خارج کرده است و در نهایت این جزء غیر همگون و انتزاعی سفره‌ی هفت سین برای کودک قابل درک نیست.

کوتاه و گزیده بودن یکی از مختصات هر کلام خوب به خصوص شعر کودک و نوجوان است. در شعرهای این کتاب با شعرهای سی‌وچهار بیتی، سی‌ویک بیتی، بیست‌وپنج بیتی، بیست‌دو بیتی و... مواجه بوده‌ایم. البته تکرار مفاهیم و درازگویی یکی از دلایل طولانی شدن شعرهای است: «لالایی بارون»، از باران به رنگین کمان و سپس به شب و ستاره‌ها کشیده می‌شود و در نهایت به لزوم شکرگزاری از خداوند-با انجام کارهای خوب- ختم می‌شود و این مفاهیم یکی پس از دیگری، سی‌ویک بیت را تشکیل می‌دهند. گاهی شاعر دچار شعارگویی شده و تفکرات بزرگ‌سالانه‌ی خویش را در قالب شعر به رخ کودک کشیده است. چیزی که فاصله‌ی زیادی با روح و روان کودک دارد و ذهن کودک آن را نمی‌پذیرد و درک نمی‌کند. شاعر در واقع می‌خواهد این مفهوم دشوار و کاملاً بزرگ‌سالانه را در دو جمله برای کودک جا بیندازد که (مادیات مهم نیستند و چیزهای معنوی ارزش بیشتری دارند) و این گونه دچار تطویل و شعارگویی شده است:

لالا لالا بچه‌ها / بهترین عیدی ما

نه چرخه نه عروسک / نه توپه نه بادبادک
نه کفش نه لباسه / نه پول و اسکناسه
عیدی ما یه بوسه / یه خندنه ملوسه
یه خونه‌ی تمیزه / گنده یا ریزه میزه
بابای مهریونه / مامان همزیونه
یه آسمون زیباس / دستای پاک دعاas
...

(منظور از چرخ، دوچرخه است)

بخشی از شعر «لالایی بهار».

از تلاش تصویرگر در ایجاد تصاویر زیبا با استفاده از تکنیک کالاژ نمی‌توان چشم پوشید. چرا که تصاویر به زیایی روح شعرها را نشان می‌دهند و خود لبریز از احساسند. رنگ‌ها شاد و تصاویر زیبا و جذابند از صفحه‌بندی و نحوه‌ی چیش تصاویر در ارتباط با متن پیداست که این کار با دقت نظر و توجه خاصی صورت گرفته است.

امید است دنیای شعر کودک در آینده شاهد آثار بهتر این شاعر جوان و تصویرگر خوش‌ذوق باشد.

دلم می‌خواه را برم / گاهی تو ابرا برم
شکلای جور واجورشم / قطره‌شم و بلورشم
پُر بشم از هر صدا / رنگای شاد و زیبا
بیمار و بکارم / حرفای نو بیارم
(دل من مثل پرنده می‌برد و می‌خندد و مثل سبل باز
می‌شود و مثل ببل می‌خواند. دلم می‌گوید من مثل زمین
هستم و دوست ندارم بنشینم و...(!؟))
نامفهوم‌گویی یکی دیگر از ضعفهای این مجموعه شعر است.

در «لالایی پاییز» می‌خوانیم:

...

لالا لالا که پاییز / برادر بهاره
تو کوله‌بار سردش / سبد سبد اناره
تو جعبه‌ی جادویش / مداد رنگی داره
می‌چرخه و می‌خونه / می... کشه و می‌ذاره:
تو قلب من یه خونه / که رفته تا ستاره
یه خونه‌ی پُر از برگ / برگ‌ای پاره پاره
تو هر کدوم یه قصه / که آخری نداره
دوباره و دوباره / قصه بگو دوباره...

...

ارتباط مفهومی بین بخش‌های مختلف این شعر گستته است. معلوم نیست شعر چه می‌خواهد بگوید و از کدام حس و تصویر زیبا حرف می‌زند: برادری پاییز و بهار، کوله‌بار سرد پاییز که درونش سبد سبد انار است، جعبه‌ی جادویی پاییز، خانه‌ی پُر از برگ‌های پاره پاره (؟) در قلب راوه که تا ستاره رفته است و در برگ پاره قصه‌ای است که آخری ندارد... در «لالایی بهار» می‌خوانیم:

...

لالا گل نازین / سفره‌ی هفسین بچین
ترمه‌ی آبی بیار / یه تُنگ ماهی بذار
سیزه و سیب و سرکه / سیرایی تیکه تیکه
یه کاسه پُر سمنو / یه مُش سُماق خوش بو
پس سین هفتمن ما / بگین کجاس بچه‌ها!؟
اگر که شاد و خوشحال / موقع تحويل سال،
کنار هم بشینیم / ستاره رو می‌بینیم
چشمای ما ستاره / منتظر بهاره
با چشمک و اشاره / شادی و نور میاره

■ در شعر بالا به نظر می‌رسد، برای این که «سین ستاره» به عنوان سین هفتمن سفره هفت سین، برای مخاطب جا بیفتند گویی شاعر مجبور شده ارتباطی بین «ستاره» و «بهار» دست و پا کند و «ستاره» آن هم ستاره‌ای از نوع چشم‌های بچه‌ها که در انتظار بهار سوسو می‌زند!!! راه تراز با «سین» های دیگر سفره هفت سین بیاورد. همچنین با این هدف، «سین»